

Biblioteca populară a Asociațiunii „Astra“.

Anul al 18-lea. Nr. 160. 1928 (8).

Biografia părintelui Vasile Lucaciu

povestită pentru popor

de

Alexandru Ciura.

Biblioteca Județeană ASTRA

224164

(Manuserisul acestei broșuri a fost trimis de secțiile „Astra“ din Cluj).

Editura Asociațiunii „Astra“, Sibiu, Strada Șaguna 6.
Tiparul Institutului de Arte Grafice „Dacia Traiană“ s. a., Sibiu.

224164

Anul al 18-lea Nr. 160. A. 1888 (8)

Dr. Vasile Lucaciu.

229441

I. Cuvânt înainte.

„Astra“ din Sibiu a avut ideea fericită să publice un premiu pentru o biografie a părintelui Vasile Lucaciu, scrisă pentru popor.

S'au fixat totodată și cadrele pentru aceasta biografie, 4—5 coale de tipar, formatul „Bibliotecei populare a Asociațiunii“.

Aici începe greutatea.

Cam greu să concentrezi într'un cadru așa de strâmt viața unui om mare, care aproape o jumătate de veac a fost în fruntea mișcărilor culturale și politice dela noi și a ajuns să fie venerat și iubit, ca nimeni altul, de toată suflarea românească, considerat ca un înainte-mergător al unității naționale, pe care marele decedat a avut fericirea să o vadă cu ochii, în zilele senine ale bătrânețelor.

Dacă am luat totuș condeiul să scriem această cărticică, în care să încapă o viață de sbucium și idealism, dăm numai cadrele din biografia marelui defunct, rămânând ca acestea să fie întregite într'o lucrare monumentală, vrednică de pomenirea, cu care națiunea datorește marelui ei fiu.

* * *

Părintele Vasile Lucaciu a trăit alături de noi. Până la adânci bătrânețe a fost cel mai neînfricat stegar al neamului, susținând cu cuvântul și scrisul însuflețirea pentru desrobirea națională.

Dragostea poporului l-a încunjurat pretutindeni și l-a înscris încă în viață, între figurile legendare ale neamului.

Eram prin clasele de liceu, când s'a deslănțuit procesul Memorandului asupra frunțașilor noștri politici de atunci.

Nu ne puteam da seama, cu mintea noastră de copii, de urgia acestui proces, dar poporul, cu inima lui ce bate alături de toți luptătorii pentru dreptate, l-a ridicat în slavă, pe aripile doinei:

Cântă o mierlă prin păduri)
Robu-i Lucaciu la Unguri,
Pentru sfânta libertate
Din care noi n'avem parte.*

*Nu fii, mierlo, supărată,
Nu-i robia ne'ncetată,
Vine-o dalbă primăvară
Fi-va Lucaciu liber iară.*

**Poporul nu-și pierde nădejdea niciodată.
Cum a spus poetul:**

*Doină cânt, doină suspin,
Tot cu doina mă mai țin.*

*) Aceste versuri au fost scrise și cântate pentru întâiașdată pe la 1870, când profesorul Alexandru Roman fu aruncat în temnița ungurească din Vaj pentru nește articole publicate în ziarul „Federațiunea”.

El înțelege, că cei-ce au luptat pentru dreptate, nu pot să piară cu zile.

De aceea, chiar în zilele celei mai grele sclăvii, el se mângăie cu acea „dalbă primăvară“, care trebuie să vină, să-l scoată pe erou din temniță și să rupă lanțurile sclăviei.

* * *

Viața părintelui Lucaciu a fost o luptă neîntreruptă, din anii tinereții până la zilele bătrânețelor.

Reîntors dela școala înaltă din Roma, institutul „De propaganda fide“, el s'a învrednicit de a se ridica, prin dragostea de neam neînfrântă, alături de cei mai mari luptători ai cauzei noastre naționale.

A știut să coordoneze credința lui de preot cu dragostea de neam în așa măsură, încât a fost iubit ca un idol de întreg neamul românesc, pe vremuri grele, când baionetele jandarmilor îl urmăreau pas de pas, și când granițele fraților de dincolo erau străjuite, încât nici pasărea măiastră să nu poată sbura peste ele.

Ca preot, profesor de religie, a stat totdeauna, cu vrednicie, la postul său, ținând trează conștiința națională într'o regiune, unde limba românească eră din ce în ce mai cutropită de străini. A ridicat, la Șișești, cu jertfe și osteneală multă o biserică și

jăndarmii la Sf. Petru și Sfântă Măria-mare, când erau zile de pelerinaj, se năpustiau, cu zile înainte, ca să împiedece primejdia ce s'ar fi putut descărea asupra statului ungurese pe urma acestor pelerinajii religioase, cărora li se atribuiau cele mai periculoase năzuințe de răsvrătire și răsturnare a statului „unitar maghiar“.

A avut destulă vreme și pentru știință și gazetărie: Trei fascicule de filozofie, Istoria lui Foțiu. Mai târziu conduce „Lupta“ din Budapesta și ia parte la conducerea „Românului“ din Arad.

Dela anul 1887 e membru al conferinței naționale — membru în comitet — iar dela 1892 secretar general.

Viața politică îl ia în vârtejul ei. Vasile Lucaciu era cel mai iubit luptător național al Ardealului. Era deajuns să se prezinte în mijlocul poporului și să rostească o vorbire cât de scurtă, ca lumea să rămână răpită de graiul fermecat al acestui tribun național.

În procesul Memorandului el a fost figura cea mai strălucită; iubit de Români până la fanatism, și urgisit din partea stăpânitorilor de pe atunci.

În procesul Memorandului, s'au dat pedepse dela 2 luni până la 3 ani temniță de stat, la Vaș și Seghedin; singur Vasile Lucaciu a fost condamnat la cinci ani temniță de stat.

Cu reluarea activității parlamentare, V. Lucaciu intră în parlamentul din Budapesta, rostind discursuri de mare valoare, cari au stârnit, și la Budapesta și în străinătate, ecouri, contribuind, în mare măsură, la schimbările ce au urmat mai târziu, în soarta poporului român.

Izbucnind războiul la 1914, Vasile Lucaciu a înțeles, că numai acum se începe rolul lui de apostol și propagandist național.

Eră cea din urmă și cea mai strălucită bravură a bătrânului leu dela Șişești înainte de a închide ochii.

Mână în mână cu dl Octavian Goga și ceilalți ardeleni refugiați în România, a pornit o mișcare puternică pentru intrarea României în războiu alături de Franța-Anglia-Italia (la cari aveă să se adauge mai târziu și America) și împotriva Puterilor centrale: Germania, Austro-Ungaria, cu Bulgaria și Turcia.

Se potriveă vremilor de atunci, mai mult ca la 1848, vorba poetului „Acum ori niciodată!”

Floarea Românismului din Ardeal se prăpădeă pe toate fronturile, dela Sulița-nouă și Ujoc până la Isonzo, luptând sub steag străin și pentru o țară, care — mai ales în decursul războiului — s'a dovedit că nu eră a lor. Tinerii și bărbații erau asvârliți la moarte sigură, pe toate fronturile, iar acasă,

8
părinții și bătrânii erau târâți prin toate temnițele și asvârliți în exilul taberelor de internare dincolo de pusta Ungariei, la marginile Austriei.

E îngrozitor să ne punem întrebarea: Ce s'ar fi ales de soarta Românilor din Ardeal, dacă România n'ar fi intrat în războiu și Puterile centrale ar fi rămas biruitoare?

Întrebarea aceasta ne-o puneam și noi, cari stam cu brațele încrucișate, neputincioși în fața dezastrului, ce ne amenința cu cutropire.

Părintele Vasile Lucaciu și tovarășii săi de idei au înțeles, că nu mai putem sta cu mâinile în sân, și au pornit o mișcare pentru intrarea României în războiu.

Glasul de arhanghel al lui Vasile Lucaciu a răsunat pe întreg cuprinsul Țării românești. Apoi, deși aproape de anul al șaptezecilea, a luat toiagul pribegiei, și, întinerit, ca pe vremea când sta în fața judecătorilor dela procesul Memorandului, a trecut granița, purtând la Paris, America și Italia facla aprinsă a războiului împotriva Puterilor centrale asupritoare.

*

Glasul lui n'a răsunat nici de data asta în pustiu.

România s'a încins și ea în hora Morții, și a jertfit optsutemii de viteji pentru unirea tuturor Românilor.

În țara nouă, cea mare și bogată, glasul părintelui Lucaciu se auzià tot mai rar.

Cu modestia și discrețiunea unui adevărat erou, el înțelegeà că și-a plinit partea cea mai frumoasă a chemării sale pământene.

S'a retras, ca un patriarh fericit, la Șișești, cu mulțumirea omului, care știe că viața lui n'a fost zadarnică, și că sbuciumul lui sufletesc a fost încoronat cu cea mai deplină și strălucită răsplată.

A fost înmormântat ca un prinț

L-a jelit țara întreagă și cel dintâi sfetnic al Regelui i-a pus pe pieptul neînsuflețit marea decorație de comandor al ordinului „Steaua României“.

II. Dr. Vasile Lucaciu.

— Câteva amănunte biografice.

Di inginer Petre Lucaciu, fratele părintelui Lucaciu ne-a dat următoarele date prețioase în legătură cu familia și copilăria lui:

Bunicul Vasile era țaran iobag la contele Károlyi și se numia Văsălică Lucoaiei (fiul unei văduve, al cărei bărbat se numia Luca). La recensământul populației acest Văsălică a fost înscris: Lukács László, de aci numele de Lukács, scris apoi Lucaciu. Tot despre acest bunic ne povestește tata, că a fost în lanțuri și dus în robie, căci n'a voit să cedeze partea lui de pământ contelui Károlyi cu ocazia comasării. El locuia în lojib, unde s'a născut și tata.

Vasile s'a născut din părinții Mihail Lucaciu și Iuliana Tóth, ficia învățătorului-cantor din Satu-mare.

Ei au avut pe fiii: 1. Alexandru, fost ofițer în armata austro-ungară, 2. Vasile. 3. Maria, măritată Gavril Barbul, proprietar în Mocira, lângă Baia-mare, 4. Constantin, fost preot în Satu-mare, mort acolo, 5. Elena, măritată cu preotul Ioan Costin, moartă în Recea-Cri-

stur, 6. Petre, inginer, director al R. M. S.-ului, mort la 1926.

Părintele Lucaciu a avut următorii fi: 1. Dr. Epaminonda Lucaciu, preot în Șișești, 2. Deturia, măritată Ion Munteanu, medic, Buzău, 3. Tulia Lucaciu, în Cluj, 4. Vasile, mort în războiul mondial.

Dintre aceștia, Tulia are un băiat: Radu Merușiu, elev în cl. VII-a a liceului „Gh. Barișiu,” Veturia și un băiețel de 6 ani, Ionel.

Acești doi sunt singurii nepoți ai părintelui Vasile Lucaaiu.

Dr. Vasile Luca aiu s'a născut în ziua de 21 Ianuarie 1852, în comuna Apa din județul Satu-mare, al doilea fiu al lui Mihail Lucaciu, cantor-învățător în acea comună.

Tatăl său s'a născut în anul 1821 și a fost unul din primii învățători români în Racova (jud. Satu-mare) între anii 1841—1846, apoi în Apa (1846—1858). La 1858 s'a mutat în orașul Baia-mare, unde a funcționat până în anul 1891, când după un serviciu de 50 ani a fost pensionat, trăind până la 1901.

Vasile, a vârsta de șase ani a fost adus la Baia-mare, unde a terminat școala primară și 4 clase ale gimnaziului de acolo (pe acel timp era în Baia-mare un gimnaziu cu 4 clase), — fiind în toate clasele între cei mai eminenți elevi.

Clasa a cincea de liceu a făcut-o la Ungvar, fiind în gazdă la unchiul său (fratele mamei sale) Nicolau Tóth, pe atunci profesor la teologie, mai pe urmă, episcop la Eperjes.

Clasa a șasea urmă să o facă la Satu-mare, dimpreună cu fratele său Alexandru, dar fire vicioasă și nestâmpărată cum era, a cerut tatălui său să-l ducă la liceul din Oradea-mare, lucru ce reclamă cheltueli prea mari pentru un învățător sărac. Atunci el se hotărî să meargă la Oradea-mare cu orice preț, chiar pe jos și mamă-sa i-a dat, ca merinde, o pâine în traistă. A ajuns cu bine la Oradea-mare, s'a înscris în clasa a VI-a și s'a susținut, dând lecții copiilor bucătarului dela Episcopia romano-catolică.

Făcând cunoștința unui ofițer din armata austro-ungară, s'a hotărît să intre voluntar în armată. Dar viața de cazarmă i-s'a părut nesuferită; a început să scrie părinților să-l ierte și să-l scoată de acolo, ceea ce s'a și întâmplat în curând, trecându-și și examenul de clasa a șasea.

Tot atunci s'a publicat concurs pentru câteva burse la Roma.

S'a prezentat și el, și a reușit, deși unii canonici spuneau că e un tânăr încăpăținat, care a intrat voluntar în armată, de unde tatăl-său numai cu mare greu l-a pufut scoate.

În toamna aceluiaș an pleacă spre Roma, unde termină liceul și teologia.

Înapoindu-se s'a căsătorit cu Paulina Serbac, fiica preotului din comuna Potău (jud. Satu-mare).

Episcopul de atunci i-a dat o parohie săracă: Sâncratul de pe Gruiu (jud. Sălajiu).

Câțiva ani a vegetat acolo, ducând cele mai mari lipsuri, până ce a fost numit profesor la liceul din Satu-mare.

De aci începe viața și activitatea lui publică.

* * *

Biografia, în rezumat.

Născut: 1852, Apa.

Școală primară, șase clase liceu: 1858—1868. Liceu, teologie, Roma: 1868—1874.

Preot, Eriu Sân-Craiu: 1875—1878.

Profesor Sătmar-Loșonț: 1878. Revine la catedră și preot, Șișești: 1885.

Membru în comitetul național: 1887.

Secretar general: 1892.

Pleacă cu Memorandul la Viena: 1893.

Procesul Memorandului: 1894.

Temniță: până la 1895.

Deputat în Camera din Budapesta, ales la Beiuș, după decretarea activității parlamentare: în ciclul 1906—1911.

14
Trecerea în România și propagandă
pentru întregirea neamului, în vechiul Regat,
America, Italia, Elveția (conferențe): 1914—
1919.

Ministru fără portofoliu sub Consiliul di-
rigent, 1919—1920.

Moare la 29 Novembre 1922.

III. Procesul Memorandului.

Conferința națională din 1887 și 1890 a hotărât să se trimită un Memorand împăratului Francisc Iosif, în care să se prezinte toate plângerile națiunii române de sub stăpânirea Habsburgilor. Memorandul era îndreptat împotriva stăpânirii ungurești, care împăcându-se cu Viena la 1867, a primit mână liberă asupra tuturor naționalităților din Ungaria.

Comitetul ales la 1890 a redactat acest Memorand, dar majoritatea membrilor a hotărât ca să nu fie prezentat până mai târziu, când se va da un moment potrivit. Discuția aceasta a durat și înainte și după procesul Memorandului, până în anii cari au premers războiului. Comitetul național, în ședința sa din 1892 a hotărât prezentarea Memorandului la Curtea din Viena, ceea ce s'a și întâmplat în luna Maiu 1893, fiind președinte al comitetului național Dr. Ioan Rațiu, iar secretar general Dr. Vasile Lucaciu.

* * *

Trebuie să lămurim pe cetitor asupra acestei neînțelegeri în sinul comitetului național; neînțelegere care a durat până în zilele noastre, chiar până la izbucnirea războiului.

O veche credință amăgia pe Români ardeleni — încă de pe vremea revoluției lui Horea — că singurul sprijin adevărat al nostru este: împăratul.

Legenda aceasta a durat multă vreme, căci curtea din Viena, cu perfidia ei fără păreche, făcea ochi dulci și chiar dădea mici favoruri naționalităților, de câteori Ungurii se prea încredeau în puterea ce o primiau dela Viena.

În anii de grea încercare din 1848—9, această credință deșartă s'a spulberat în vânt.

Ungurii, sub comanda lui Ludovic Kossuth, au pornit războiul de detronare împotriva Habsburgilor. Trupele lor au ieșit biruitoare pretutindeni, alungând trupele austrice peste graniță.

Atunci și-a adus aminte Viena de „bravii ei Români“ și de celelalte naționalități — Sârbii și Croații — cerându-le sprijinul în lupta contra Ungurilor.

Acest sprijin a și sosit la timp. Și în vreme-ce întreagă Ungaria era în mâna trupelor ungurești, numai Munții-Apuseni, de sub comanda lui Avram Iancu și a tovarășilor lui de arme, au susținut lupta pentru împăratul, biruind și împrăștiind, în repetate rânduri, trupele honvezilor, cari au încercat să-și măsoare puterile cu ei.

Răspлата împăratului?

Răsplata a fost câteva decorații, pe cari Avram Iancu le-a respins, iar mai târziu, după ce Austria s'a împăcat cu Ungurii, la 1867, li s'a dat acestora mână liberă, să facă ce vor cu Românii.

Aceasta a fost cauza înnebunirii lui Avram Iancu și a convingerei amare, care se resimția tot mai mult în poporul nostru, că adică nu ne mai putem încrede în promisiunea împăratului, nici în cuvintele mincinoase, ce ni se trimeteau, din când în când, dela Viena.

Această credință se lăfia tot mai mult și a ajuns să fie generală, cu ocazia izbucnirii războiului celui mare.

De aci se explică și neînțelegerile din comitetul național, cu ocazia Memorandului. Mulți credeau, că e o lovitură dată Ungurilor, în văzul Europei, iar alții, — mai număroși aceștia — nu se mai încredeau în Viena, convinși fiind că Memorandul nici nu va ajunge la destinație.

* * *

Așa s'a și întâmplat. Memorandul a fost prezentat în plic închis cancelariei aulice din Viena și tot așa a fost restituit, fără ca cineva să fi desfăcut acest plic.

Guvernul unguresc a hotărât să-și răzbune, cu orice preț pentru îndrăzneala Comitetului național de a se adresa de-adreptul

împăratului, fără a trimite acest Memorand prin guvernul din Budapesta.

Așa s'a născut acel vestit proces al Memorandului, în care cei acuzați s'au purtat cu mare demnitate, renunțând să se apere și cerând să li se dea pedeapsa cea mai mare.

Atenția Europei civilizate s'a îndreptat asupra acestui proces: gazetari străini au venit să asculte și să scrie apoi în foile cele mari din străinătate despre Românii din Ardeal și despre conducătorii lui politici.

Toată lumea știa acum, că asuprirea ungurească nu va mai putea dura multă vreme.

Străinătatea a luat cunoștință că este un popor românesc în Ungaria și că acest popor își reclamă drepturile, ca cetățeni liberi, într'o țară, care a fost a strămoșilor săi.

Temnițele din Vaț și Seghedin s'au deschis larg, ca să primească pe cei 14 condamnați, fruntași politici ai neamului nostru, iar împăratul Francisc Iosif, după un an și ceva de robie, s'a îndurat „prea grațios“, să-i pună pe picior de libertate, la 16 Septembrie 1895.

* * *

Condamnați în acest proces*) au fost:
Dr. I. Rațiu, 2 ani, Gh. Pop de Băsești, 1 an,

*) Vezi „Tribuna“ Nr. 101 din 1894.

Dr. V. Lucaciu, 5 ani, D. Comșa, 3 ani,
 Dr. D. P. Barcianu, 2½ ani, N. Cristea 8 luni,
 I. Coroianu, 2 ani 8 luni, Dr. T. Mihali 2½
 ani, Aur. Suceiu, 1½ ani, M. Velieiu, 2 ani,
 R. Patița, 2½ ani, G. Domide, 2½ ani, D.
 Roman, 8 luni, P. Barbu, 2 luni.

* * *

Apărătorii în acest proces au fost: Dr.
 Amos Frâncu, Dr. Aurel Isac, Dr. Aurel Mu-
 reșan, Dr. Mateiu Dula, Dr. Stefan C. Pop,
 Iosif Crișan, Dr. Augustin Bunea, Dr. Emil
 Gavrilla, Dr. Valer Branisce, Ioan Roșu, Dr.
 Șt. Petrovici, St. Faynor, Francisc Hossu-
 Longin, Dr. Silviu Moldovan, Dr. Alex. Hossu-
 Longin, Simion Damian, Dr. G. Ilea, Coriolan
 Brediceanu.

Rolul apărătorilor a fost foarte impor-
 tant la început. Elita juridică a Românilor
 ardeleni și a celor patru apărători, sârbi,
 croați, germani, au susținut apărarea cu stră-
 lucit succes.

Pe urmă, când s'au convins că sentința
 eră pregătită de mai nainte și că orice apă-
 rare eră de prisos, apărătorii s'au retras și
 acuzații schimbându-se în acuzatori au cefit
 declarația,*) din care reținem următoarele,
 spre lauda și demnitatea frunțașilor noștri
 naționali de atunci:

*) *Tribuna* din 14/26 Maiu 1894.

Onorată Curte! Domnilor jurați!

Memorandul, pentru a cărui publicare suntem trași, ca niște făcători de rele înaintea acestei bare judecătorești, nu cuprinde, precum v'ați putut convinge, decât gravami-
nele (plângerile) poporului român, care ne-a trimis pe noi, ca să cerem scutul Tronului pentru drepturile lui nesocotite și călcate în picioare.

Ceeace ne-a silit pe noi și pe întregul popor român, ca să facem acest demers, este faptul, că atât legislațiunea cât și guvernul *ne-a adus convingerea nestrămutată, că în fața lor, pentru noi vorbă de dreptate nu poate fi.*

Înzadar au fost toate promisiunile, ce s'au dat în repețite rânduri pentru respectarea drepturilor noastre naționale! Înzadar am încercat toate formele și mijloacele legale! Înzadar ne-am plâns la toți factorii competenți ai statutului!

Nu ne mai rămăsese dar decât această singură cale, a apelului la factorul suprem al statului și la *opiniunea publică a lumii civilizate.*

Față de acest act, care nu conține decât purul adevăr și este icoana credincioasă a suferințelor și nedreptăților, ce le îndură poporul român din Transilvania și Ungaria,

trebuie ca regimul ori să se desvinovățească, ori să-și răzbune.

Desvinovățirea nu eră cu putință; a ales calea răzburării!

Ne-a împiedecat să ajungem la Tron și acum ne supune judecării acelora, contra cărora ne-am plâns.

Ceeace se discută aici, domnilor, este însași existența poporului român!

Existența unui popor nu se discută; se afirmă.

De aceea nu ne e în gând, să venim înaintea d-voastră să dovedim, că avem dreptul de existență.

Într'o asemenea chestiune nu ne putem apăra în fața d-voastră, nu putem decât să acuzăm în fața lumii civilizate sistemul asupritor, care tinde să ne răpească ceeace un popor are mai scump: *legea și limba.*

De aceea nu mai suntem aici acuzați, *suntem acuzatori.*

Plângerile poporului român nu pot fi judecate de un juriu exclusiv maghiar, care este și judecător și parte (interesat).

De aceea, *nu este de demnitatea poporului român de a se apăra în fața juriului din Cluj.*

Ne puteți osândi ca indivizi, *nu ne puteți judeca ca mandatari ai poporului.*

De altfel ați înțeles și d-voastră, că aici nu poate fi vorbă de drept, *ci numai de forță!*

Am fost violentați și aici și am fost terorizați în toate, de când am denunțat lumii civilizate asupririle, ce le îndurăm. Mai poate fi dar vorbă aici de judecată, de apărare în înțelesul juridic?

Nu!

Faceți ce voiți!

Prin spiritul de intoleranță, prin un fanatism de rasă fără seamăn în Europa, osândindu-ne, veți izbuti ca să dovedeți lumii, că Maghiarii sunt o notă discordantă în concertul civilizațiunii.

Declar, prin urmare,*) în numele meu și al tuturor colegilor acuzați, că pentru cuvintele arătate, nu ne putem apăra.

Biroul de presă.

— Amintirile unui contemporan Dr. L. N. —

Studentii dela universitățile din Cluj, Budapesta, Viena, cei din vechiul regat și din străinătate au luat parte activă la procesul Memorandului, mai ales la biroul de presă.

În ziua când a sosit trenul cu acuzații, Românii dela sate, mai ales Moșii, se prezentaseră într'un număr impunător, întimplându-se pe cei sosiți, formând cordon. Poporul

*) Declarația a fost citită de Dr. Ioan Rațiu, președintele comitetului național.

acelamă pe frunțașii lui, iar publicul din Cluj asvârleă asupra lor ouă clocite.

Nu mai locuiam în locuințele noastre din oraș, căci acolo ne spărseseră giamurile și eram amenințați să fim stâlciți în bățai, mai ales din partea studenților dela Academia agricolă din Mănăstur.

Aveam o birje închisă (numărul 6), ale cărei geamuri au fost sparte în repețite rânduri. Mergeam la Redută zilnic, luam informațiile, le prelucram la biroul de presă (Hotel „Biasini“, unde și locuiam) și expediam corespondențe și telegrame la ziarele românești și la cele din străinătate.

Dar telegramele erau confiscate.

Atunci trimiteam, în fiecare zi, câte un curier până la Brașov. De-aci eră ușor să trecem până la Predeal cu un certificat dela poliție și să dăm drumul scrisorilor și telegramelor.

Seara o petreceam, până târziu, în restaurant, discutând evenimentele zilei și făcând planuri pentru zilele următoare.

Moșii au sosit în preziuă, sau în ziua întâi a procesului. Erau postaji în piață, la locul unde se țin azi defilările. Se adăpostiau la grădina Bánffy, unde e azi grădina liceului de fete „Regina Maria“.

Gazdă eră Gh. Suciu, căruia, născându-i-se o fată, părintele Lucaciu și Dr. Ioan Rațiu i-au botezat-o cu numele: *Memoranda*.

* * *

Studentii români și-au și luat „răsplata“ pentru ținuta lor.

La 7 luniu n. Rectoratul universității din Cluj a afișat o sentință, în sensul căreia: nu se iscălesc indexe pe sem. II; nu se liberează certificat de frecvență nici de absolvire; nu se admit nici la colocvii nici la examene sau riguroase; nu se vor iscăli chitanțele de bursier, pentru următorii studenți:

Eugen Pătăcean, Liviu Cigărean, Ion Corbu, Ion Coțofan, Vasiliu Crișan, Semproniu Muntean, Valeriu Candrea, Partenie Barbu, Ion Bucur, Victor Pop, Ion Mircea, Nic. G. Ungurean, Laurențiu Nestor, Iuliu Pipoș, Nic. Stănilă, Alexiu G. Bogdan, Aurel Nichita, Coriolan Meseșan, George Șimon, Romul Pop, George Ciuta, Valeriu Tempea, Ioan Gheție, Iuliu Pop, Vasile Orosu, toți studenți în drept; Aurel Maniu, Titu Pop, Valer Muste, Sigismund Pop, Emil Chinteanu, Nerva Moldovan, Valeriu Laslo, Iancu C. Ioanovici, Iuliu Chitul, Constantin Titieni, Emil Muntean, toți studenți în medicină; G. Vătășanu, I. Brânda, Iustinian Harșa, Aurel Ciorteș, Nicolau Tanco, Ioan Iepure, toți studenți în filosofie.*)

* * *

De altcunum goana aceasta nu s'a întins numai asupra studenților.

) Cf. *Tribuna*, nrul 109, din 7 luniu n. 1894, Sibiu.

Ziarele românești din Ardeal erau pline de aderențe și scrisori de felicitare la adresa Memorandiștilor.

Procurorii unguri s'au pus pe lucru și s'au pornit o sumedenie de procese, cari se terminau aproape totdeauna cu osândă la temniță, pentru agitație.

Părintele Lucaciu la procesul Memorandului.

Păr. Lucaciu n'a fost numai cel mai aspru condamnat — la 5 ani! — dintre toți memorandiștii, ci și figura cea mai interesantă a marelui proces. Când în fiecare dimineață „acuzaii“ treceau dela „Hotel Hungaria“ (care a murit după proces, prin boicotare) peste piață la „Redută“, unde se ținea procesul, cel mai aclamat de popor era păr. Lucaciu. Câteva zile se ținù mulțimea de țărani, ce venise din toate părțile în Cluj și în fiecare zi procesiunea aceasta a Memorandiștilor era o manifestație de neprețuit.

Dupăce, încetul cu încetul, poporul s'a împrăștiat, acuzații au rămas singuri cu garda de studenți universitari — vreo sută — veniți de pe la toate universitățile, cari au rămas paznici credincioși de-alungul celor trei săptămâni, cât a durat procesul. Între ei mă numărăm și subsemnatul, care făceam parte și din „biroul de presă“, însărcinat cu valorificarea publicistică a marelui proces

dramatic. Mândria noastră era, că șeful „biroului“ era părintele Lucaciu. În birou erau membri iluștri, ca Dr. Aurel Mureșianu, directorul „Gazetei Transilvaniei“, Dr. Vas. Hossu, profesor de teologie din Blaj (Episcopul de mai târziu dela Lugoj și Gherla). Era și un German, Rudolf Eugl, pentru presa vieneză și un italian Roberto Fava, care a scris o carte de amintirile sale dela Cluj (Ricordi romeni). Dar fala noastră era președintele nostru, care venia zilnic printre noi, ne controla și ne îndruma. Cartierul biroului era la hotelul „Biasini“ (acum „Grand Hotel“ din str. Avram Iancu Nr. 18). Întreg hotelul era ocupat, ca și „Hungaria“ exclusiv de Români și anume de oamenii procesului. Aci ne aveam „biroul presei“ instalat în 2 camere, ca o redacție stabilă. Ripoterii veniau dela proces, făceau raportul pentru ziarele noastre și lansau telegrame, nemțește, franțuzește și italienește, pentru o mulțime de ziare. Atunci — mi-se pare — presa străină era mai bine informată de noi, decât în zilele acestea, când cu toată uniunea forțelor noastre nu avem o propagandă bine organizată pentru străinătate ca atunci.

După rapoartele noastre românești, — largi și colorate — gazetarii străini făceau telegrame rezumate și mai rar câte o scrisoare specială pentru câte un jurnal. Îndeosebi R. Fava era neobosit scriitor. El ali-

mentă o mulțime de ziare italiene, din Roma și din provincie, cu rapoarte lungi, documentate, zugrăvind fondul procesului ca un conflict între două rase. Traducerea acestor articole pentru ziarul nostru era tot chemarea biroului nostru.

Eu eram un fel de aghiotant pe lângă Fava, cu îndatorirea, să-l chem la masă, să-l chem și să-l însoțesc la primblare; altfel el era în stare să scrie de dimineața până seara și de seara până dimineața fără să mai mănânce, fără să se mai miște. Din contactul acesta îmi înmulțisem nițel cunoștințele mele, foarte reduse, de italiană, — cunoștințe câștigate rapid și *ad hoc*, când am luat parte la cel dintâiu pelerinaj românesc la Roma, sub conducerea Episcopului de Lugoj, Victor Mihali, Mitropolitul de mai târziu, în Aprilie 1893.

Masa o luam împreună toți colaboratorii în hotelul „Biasini“. Bietul Fava nu cunoștea mâncările, nu cunoștea limbile străine, în cari erau scrise listele de bucate; eu îi eram ciceronele. Iar când venia și „președintele“, P. Lucaciu, la masa noastră câte odată, era o serbătoare de mare bucurie, mai ales pentru Fava, care avea un cult special pentru „padre Lucaciu“.

Intr'o seară comandasem o „cină românească“ pentru toți. Mămăligă cu tocană de miel și mămăligă cu brânză! Era o demon-

străție, după socoteala noastră, de mare stil. Atunci mămăliga era ceva necunoscut la hotelurile și ceva de neînchipuit, ca să figureze pe „lista bucatelor“, deși pentru noi ea era nu numai o mâncare, ci și o manifestație națională, care ne amintea de „*Mama Liga*“ — Liga culturală pentru unitatea tuturor Românilor, care singură și îndeosebi ne privia cu simpatie și cu sprijin de încurajare de dincolo de Munți...

Cina cu mămăligă ne-a sugerat o nouă idee gastronomică națională: Să dăm fratelui nostru Fava ocazia să cunoască mâncarea noastră originală: balmoșul! Era un entuziasm pentru această idee. Dar cum să facem balmoș? În Cluj ni-se părea cu neputință. Bucătarul s'a declarat ignorant. „Mămăliga“ — mai merge, dar „balmoș“? Trecea peste hotarele cunoștințelor sale. Trebuie să ieșim la sate undeva...

Între prietinii noștri — ai biroului de presă, — era tinerul și simpaticul student universitar Victor Porușiu, feciorul popei din Desmir... La el ne-am gândit îndată ce ideea balmoșului s'a pus pe tapet. Zis și făcut. O excursie modestă am făcut într-o Sâmbătă seara la Desmir și acolo doamna preoteasă — mama iubitului nostru Victor — ne-a primit cu un papricaș de pui cu smântână și cu balmoș — celebru.

Excursia noastră la Desmir — în zilele frumoase de Maiu — când satul erà îmbalsamat de mirosul florilor albe de salcâm, cari înfrumșeau simplitatea rustică a satului, — constituie unul din cele mai frumoase capitole din cartea italiană a lui Fava: „Ricordi rumeni“ — pe care eu m'am străduit să o și traduc în românește și să o public în ziarul „Dreptatea“ dela Timișoara.

Ni-se părea una din marile cuceriri, ce am săvârșit, făcând pe reprezentantul presei italiene, venit direct dela Roma, să cunoască un sat, ca Desmirul, și să facă cunoștința *balmoșului* românesc, pe care el — găsiindu-l bun și gustos — l-a introdus în literatura patriei sale și patriei noastre străbune.

Cu mare mulțămire a povestit Fava excursia sa părintelui Lucaciu, președintelui nostru, punându-l la curent cu marele pas ce l-a făcut spre romanizare.

A murit și Roberto Fava — înainte de păr. Lucaciu și înainte de a vedea realizate visurile noastre dela hotelul „Biasini“. Dar n'ar trebui să fie uitați, ca unii cari au plus sufletul lor — și condeii lor însuflețit — în slujba acelor visuri.

Cluj, 20 Dec. 1925.

Dr. ELIE DĂIANU,

Pentru a se cunoaște mai de aproape munca săvârșită de biroul presei, reproducem în întregime articolul apărut în numărul 112 din „Dreptatea“, ce apărea la Timișoara în 1894:

Biroul s'a instituit de Comitetul național, punându-se odăi la dispozițiunea ziariștilor indigeni și streini cari veniau la proces. S'au luat trei odăi mai mari, drept odăi de lucru, cari erau provăzute cu toate cele necesare. Conducerea biroului de presă eră încredințată dlor *Dr. V. Lucaciu* și *Sept. Albini*. Iar biroul s'a constituit din reprezentanții celor patru ziare române „Gazeta Transilvaniei“, „Tribuna“, „Dreptatea“ și „Unirea“. Aceștia s'au alăturat apoi dnii *Lupulescu*, reprezentantul „Ligei culturale“, care mai târziu a fost înlocuit prin dl *I. Brânzeu*. Tot membri de ai biroului erau patru stenografi (doi din România și doi dela noi), cari aveau să se perondeze în sala de pertractare. În fine tot la birou luau parte reprezentanții ziarelor din România, ai ziarelor germane și slavice, din patrie, ai ziarelor naționale din Viena câte un reprezentant al presei italiene și franceze.

Dintre foile străine erau cei mai remarcabili reprezentanți dnii *Roberto Fava* (redactor Milano), rezezentantul presei italiene, dl *M. Bernot* (redactor Paris) reprezentantul ziarului „L'Intransigent“, dl *Rudolf Bigel* (re-

dactor Viena) reprezentantul foilor vieneze, dl *G. Moroian* prezidentul Ligei din Paris și reprezentantul ziarului „L'Éclair“, „Independance Belge“ și a., dl *N. Rubin* din București, corespondentul mai multor ziare franceze și redactorul dela „Independance Roumaine“.

Mai erau apoi dnii *Bacalbașa*, *Diogheneide*, *Axente*, *M. C. Petrescu*, reprezentanți de ai ziarelor din București, dl *Băsărăbean* al presei din Iași, *Scip. C. Bădescu* din Botoșani și alți domni ale căror nume acum îmi scapă.

Presă săsească din patrie eră reprezentată prin dl *M. Roth*, corespondent al ziarului „Kronstädter Zeitung (semn. „ — th“). Presă slovacă eră reprezentată prin dl *Dr. München* (Narodnie Noviny), presa sârbească prin dl *Dr. Gavrilla* (redactor la „Zastava“), presa cehă prin dl *I. Blaho* din Viena.

În fine mai aparțineă biroului de presă un număr considerabil de tineri universitari cari și-au oferit serviciile cauzei presei române scriind, decopiind, multiplicând pe poligrafe, traducând și ținând toate manuscritele în evidență și contolând expedițiunea.

Astfel instalat biroul de presă, vă puteți ușor imagina câtă viață și acțiune eră în acele zile în pașnicul hotel *Biasini*. Unii deslegau stenogramele, alții dictau, alții traduceau, alții scriau, manau poligraful, expediau

epistole, depeşe, unii erau în serviciu continu să cerceteze prin oraş soarta unora şi altora, să adune noutăţi. Raportori sosiau în continu. Afară de aceea venia public român din toate părţile să povestească brutalităţile ce le-au îndurat acasă şi pe cale.

Un articol al dlui Clemenceau.

Înceiem acest capitol al procesului Memorandului cu un strălucit articol al dlui Clemenceau — *a se cefi bine acest nume* —, ca să se vază, cum oamenii superiori prevedeau de pe atunci isbândirea idealului nostru naţional şi prăbuşirea Ungariei. Dăm articolul *) după traducerea „Tribunei“.

În acest moment se judecă la Cluj, capitala Transilvaniei, un proces de înaltă tradare, care interesează foarte mult atât pe supuşii Împăratului Francisc Iosif, cât şi pe oamenii care doresc o mai bună distribuţie a justiţiei între popoare.

Toată lumea ştie, că Austria, în calitatea ei geografică, e prada naţionalităţilor. Pretutindenea nu se văd decât conflicte şi bătăi. Judece ori-cine contrarietatea ce simte un Monarch, ai cărui supuşii vorbesc şeptesprezece limbi! Dacă îţi arunci ochii pe o hartă întocmită astfel, ca raselor care ocupă monarchia habsburgică să li-se

*) *Tribuna*, 1894, pag. 398.

atribue fiecăreia partea ce i-se cuvine, în încurcătura se îndoește față cu nenumăratele rase răspândite ca din întâmplare. Ungaria, pentru a nu cită decât pe dânsa, este sămănată de grupuri germane; se găsesec chiar ramuri destul de însemnate de Cehi. Nimenea n'a propus vreodată, după cât se știe, de a constitui aceste rase în stare de guverne separate.

Lucrurile se petrec cu totul altfel cu Românii din Ungaria și Transilvania, cari în număr de 3 milioane și jumătate luptă deja de mult ca să dobândească autonomia relativă ce netăgăduit li-se cuvine. Istoria lor e din cele mai interesante.

La 15 Maiu 1848, Românii din Ungaria și Transilvania și Banat, întruniți într'o mare adunare, în număr de mai bine de 40.000, adoptară în unanimitate o rezoluție, revendicând „o administrație națională autonomă, atât din punctul de vedere politic, cât și din cel eclesiastic”, care revendicări să se înscrie într'o constituțiune bazată pe principiul federațiunii. O asemenea constituțiune se cerea de popoarele croat, sârb și slovac.

Maghiarii nu secundară de loc revendicările atât de legitime ale raselor vecine. Ei cereau încorporarea Transilvaniei la statul ungar și căutau să impună Românilor opresiunea ce o îndurau ei, cu atâta

nerăbdare, din partea Austriacilor. Ei proclamară detronarea Casei de Austria, și de parte de a face solidară cauza lor cu aceea a celorlalte naționalități, cerură printr'o proclamație a ministrului Batthyáni : „Supremația elementului maghiar astfel dupăcum a cucerit Ungaria, de aproape 1000 mii de ani, cu armele în mână“. Aceasta însemnă a proclama suveranitatea forței contra căreia ei se revoltaseră până atunci. Se știe că nu puțin a contribuit ostilitatea banului Croației, Iellacici, la căderea lui Kossuth și Görgei.

Revoluțiunea ungurească învinsă, Francisc Iosif trebui să consacre autonomia Transilvaniei.

După 1866 însă, pactul consacrand dualismul austro-ungar încorporă Transilvania la Ungaria, și puneă sub hegemonia ungurească naționalitățile nemaghiare.

Românii, adunați din nou la Blaj, protestară contra acestui pact, încheiat fără voia lor. Cu toate acestea, noul regim începù să satisfacă o parte din sentimentul național al populației române.

Trei legi fundamentale garantau :

1. Autonomia bisericii române,
2. Învățământul național în limba română,
3. Recunoașterea limbii române ca limbă oficială ca și cea maghiară.

Și toate aceste prerogative astăzi sunt desființate. Numai școalele maghiare sunt întreținute cu cheltuiala statului. Școalele românești sunt susținute cu fonduri provenind din subscripțiuni private, iar învățământul trebuie să se facă în limba maghiară. În fine pretutindeni justiția se dă în limba maghiară. Dupăcum se vede, legile sunt violate cu sfruntare.

Călcările de legi însă nu se opresc aici. Prin dispozițiuni arbitrare, introduse în legea electorală, Românii au ajuns să fie privați de ori-ce drept politic. Censul electoral e de zeceori mai ridicat pentru Românii din Transilvania decum e în restul Ungariei. Circumscripțiile electorale au fost astfel întocmite, încât adeseori săteanul român e nevoit să facă o cale de o zi ca să-și exercite dreptul lui de cetățean. Din 417 deputați, câți compun Camera, Românii, dacă s'ar stabili proporția populațiunii, ar avea drept la 75 scaune; ei însă n'au nici unul. Libertatea presei e absolut iluzorie. Într'un singur an s'au intentat „Tribunei“, ziar român ce apare la Sibiu, nu mai puțin de 19 procese de presă. Trei din redactorii acestei foi au fost condamnați la un total de opt ani închisoare. Dupăcum se vede, tabloul e cât se poate de sombru. În 1892, Românii din Transilvania se întruniră în conferință națională și aleseră

25 dintre ei, ca să redigeze un Memorand, care să conțină dorințele lor. Memorandul fu tradus și publicat în mai multe limbi. Delegațiunea însărcinată să-l prezinte Împăratului, văzută închizându-i-se ușile palatului, sub presiunea ministerului maghiar. Cei 25 delegați, autorii Memorandului, sunt astăzi trași dinaintea unui juriu maghiar pentru crimă de înaltă trădare. Se susține că unele expresiuni din Memorand implică ideea preconcepută de separare. Pot fi condamnați Dr. I. Rațiu și amicii lui. Opiniunea europeană i-a achitat de mai nainte.

Ce folos poate aștepta statul unguresc delă o asemenea cinică persecuție? Ce sentimente vor aduce cu sine cei 15.000 de săteni, veniți la Cluj din toate unghiurile țării ca să aclame pe acuzați? Cum îi vor putea împiedeca de a-și îndrepta privirile spre București?

Maghiarii s'ar onoră, renunțând a impune unei rase, care și-a afirmat vitalitatea cu atâta putere în curs de secol, o opresiune pe care au suferit-o și ei timp îndelungat. Ascultați și luați în băgare de seamă ceea ce zice Românii: „De șeptesprezece secolii suntem îndepărtați de Roma, mama neperitoare a rasei noastre. Am rezistat șeptesprezece secole. Cu toatecă hordele barbare de Goți, de Gepizi, de Avari, de Huni, de Tatari, de Turci și de

alți barbari au cutropit țara noastră cu foc și sabie în mână, trecând prin cele mai crude încercări, am știut să păstrăm dulcea și sonora limbă a strămoșilor noștri. Și astăzi, cu toate nenorocirile durerosului nostru trecut, când așteptăm să vedem răsărind soarele libertății, astăzi nobila și liberala națiune maghiară caută să ne încătușeze în lanțuri nouă încercând iarăși să ne extermină ca națiune“.

Acestei directe acuzațiuni nu i-se poate da decât un singur răspuns, bazat pe fapte netăgăduite. Maghiarii, sprijiniți pe libertatea lor, sunt datori să recunoască celorlalte naționalități același drept de viață, pe care l-au revendicat pentru ei cu atâta energie, apărându-l cu toată bărbăția contra Austriei.

Toată dreptatea e pe partea Românilor. Lucrul s'ar părea neînsemnat. Maghiarii însă i-au dat niște proporții prea mari. Propria lor istorie să le servească de învățământ.

Independența națiunii maghiare va fi mai bine garantată prin liniștea și libertatea raselor vecine decât prin apăsarea violentă, a cărei consecință inevitabilă este războiul, totdeauna hasardos. În interesul chiar al Ungariei trebuie acordată libertate Românilor din Transilvania.

IV. Cum l-am cunoscut.

— Amintirile unui licean. —

Știeam de părintele Lucaciu încă pe când eram în clasele de liceu.

Odată, la liceul din Blaj, ne pomenim cu el, însoțit de Rectorul internatului Dr. Al. Grama, de fericită pomenire, trecând prin „Muzeul“ nostru.

Eră timpul de studii — „silențiu“, se spunea la Blaj — și ne-am ridicat cu toții, cu ochii sclipitori, în fața marelui eveniment.

Părintele Lucaciu, în plină putere a tinereții, avea pentru toți un cuvânt de îmbărbătare, iar când eră vorba de un elev mai bun — după informațiile, ce primiă dela Rector — sta de vorbă cu el mai îndelungat, îl mângăia pe păr...

Și de-odată ochii lui se aprinseră de-un foc, cum nu mai văzusem.

Începù să ne grăească, domol la început, apoi din ce în ce mai aprins.

Am remarcat versurile din „Sentinela română“, — pe care o cunoșteam —

Maica Roma cea bătrână

Mi-a pus arma asta 'n mână

și ne-am simțit ridicați de-asupra lumii de toate zilele, în alte zări, unde plutiă el, cu graiul lui de Apostol...

* * *

L-am revăzut iarăș la Sibiu, în 1893, când se pregătiă Memorandul și se discută cum să fie prezentat împăratului la Viena.

În sala cea mare și încăpătoare dela „Gesellschaftshaus“ ne strecoram și noi, prin galerii, elevii dela liceul statului unguresc.

Și când auziam cuvântul lui de Arhanghel, isbucneam în aclamări și în țipete, cari ne storceau lacrimi. Ne pitulam după lume, când profesorul nostru de istorie, cu ochii lui cercetători își făcea apariția. Trei colegi ai noștri au și fost eliminați, mai târziu: Lazăr Triteanu, Victor Florianu și Iacob Manuil.

* * *

În Maiu 1894, când Memorandiștii erau târiși în fața tribunalului din Cluj, eram în clasa VIII-a a liceului, la Blaj.

Se distribuiau medalii cu fundă tricoloră, cu inscripția „Totul pentru națiune“, iar pe revers: „7 Maiu 1894“. Studenții dela universitate le purtau ostentativ.

Trenul avea să treacă prin gara Blajului pe la amiază. Elevii claselor superioare căzuserăm de acord să mergem cu toții la

gară, ori-ce s'ar întâmplă. Cei mai mici atâta apștetau!

Rectorul de pe vremuri, Dr. Vasile Hossu și prefectul internatului Emil Viciu — Dumnezeu să-i odihnească cu dreptii — chemară câțiva băieți mai mari și din coridorul internatului ne arătară gara. prin telescop, putându-se desluși bine mulțimea ce forșotea în preajma gării și a liniei ferate și spunându-ne să stăm acasă, căci altcum le vom face o mare supărare și vom încurcă și școlile din Blaj în mari neplăceri.

Aveau dreptate, bine înțeles, dar cine putea să se mai pună în calea șuvoiului, care mătură totul, în drumul lui triumfal?

Teologii din seminarul de lângă noi plecau spre gară, cântând „Deșteaptă-te Române“, iar poarta internatului nostru era închisă.

În câteva clipe am sărit peste gardul grădinei și o luarăm în goană peste „Câmpul Libertății“.

Se pornise o ploaie mărunță și Câmpia era plină de noroiu — dar ce aveam a face!

Ne-am scos medalioanele comemorative și le-am atârnat pe piept, cu degetele tremurătoare de emoție.

Sosise clipa cea mare.

Trebuia să avem și noi partea noastră de onoare și — dacă va trebui — de jertfă.

Lunecând prin noroi, ne amestecarăm în furnicarul de lume, ghionțiți câteodată de jandarmii, cari erau neputincioși în fața miilor de oameni, adunați din tot cuprinsul Ardealului.

Ne-am postat pe o colină lângă calea ferată, ca să vedem mai bine.

Când trenul a sosit în gară, deslușiam bine ploaia de flori, ce s'a asvârlit asupra vagoanelor și strigătele viforoase de „Să trăească!” — căci trenul a fost oprit aproape lângă noi, după ce trecuse pe lângă gară.

Când trenul a trecut pe lângă noi, am rămas ca electrizați.

Deslușiam chipul părintelui Lucaciu, Dr. Ioan Rațiu, Coroianu — pe aceștia îi cunoșteam, — și al celorlalți luptători, pe cari aveam să-i cunoaștem mai târziu.

Ei ne zimbiau din vagoane și noi văcuia din fundul plămânilor: „Să trăească!”

Și genunchii ne tremurau și lacrimi fierbinți curgeau pe fețele noastre de copilandri.

* * *

De aci înainte l-am văzut mai des. L-am auzit vorbind la adunări, cu graiul lui de tribun, răpind cu sine lumea; l-am auzit la tribunale, în parlamentul din Budapesta cu acelaș ton demn și neînfricat.

Mai pe urmă, — doi-trei ani înainte de moarte, — l-am văzut în cerc familiar, senin și mândru ca un vultur bătrân.

„Leul dela Șișești“ îmbătrânise, dar ochii lui străluciau în aceeaș flacăra de tinerețe fără bătrânețe...

Vorbià potolit, senin, ca un viteaz, care a biruit pe toată linia, împlinindu-și cu vâră chemarea lui pe lumea aceasta.

Și omul acesta, care a fost adorat totdeauna de un neam întreg, a murit aproape sărac.

V. Propaganda pentru războiul de întregire.

— Articol de dl V. C. Osvadă. —

Vasile Lucaciu dela începutul războiului mondial are o situație excepțională — atât în urma trecutului lui combatant, cât mai ales în urma temperamentului lui de vajnic și neastâmpărat luptător.

Părintele Vasile Lucaciu a înțeles și de data această momentul și a trecut în față, la frații liberi unde n'a încetat nici o clipă să lupte cu graiul și cu scrisul, în vederea înfăptuirii întregirii neamului.

În anul 1915 părintele V. Lucaciu merge din București la Roma și tălmăcește dreptatea cauzei noastre naționale.

Reîntors la București, continuă să agite, în fruntea celorlalți refugiați ardeleni, intrarea în acțiune — alături și cu sprijinul dlor Nicu Filipescu, Take Ionescu, N. Iorga, C. Argetoianu, C. Hioftu, S. Măndrescu, I. Grădișteanu, Jean și Mișu Cantacuzino, etc.

În același an a fost ales cu însuflețire mare Președinte al Ligii Culturale.

Tot timpul a făcut parte din comitetele, care au organizat acțiunile patriotice pentru pregătirea și accelerarea intrării în acțiune. A avut, alături de Oct. Goga, o activitate importantă în comitetul Federațiunii Apărării Naționale.

În primăvara anului 1916 îl întâlnim în fruntea Ardelenilor refugiați, cari cereau guvernului prin un memoriu precizat: organizarea și aducerea în țară ca voluntari a Românilor ajunși în prinsorile rusești. Acest memoriu prin care se „decretă” unirea Ardelenilor și Bucovenenilor cu Țara Mamă mai eră iscălit între alții de: Oct. Goga, Onisifor Ghiбу, Vasile C. Osvadă, Ion Moța, Ghiță Popp, I. Nistor (ministrul de mai târziu), S. Bornemisa și alții.

Părintele V. Lucaciu, în tot timpul, n'a avut nici o clipă de îndoială în realizarea întregirii neamului.

Vor rămâne neuitate înflăcăratele lui cuvântări, pe care le-a ținut în București și în lung și latul țării vechi, alături de cei din Federație, asupra necesității intrării în acțiune și asupra „dreptății divine” de a ne uni într'o singură țară și sub un singur sceptru — toți Românii, de pretutindenea.

În Maiu 1916 a fost candidat la scaunul de deputat la Galați — în vreme ce Oct. Goga candida la Caracal. Timp de peste o

lună, cei doi candidați, împreună cu două grupe de câte 15—20 ardeleni refugiați și ajutați de Nicu Filipescu, Take Ionescu, N. Titulescu, prințul Basarab-Brâncoveanu, Chintescu etc., au desfășurat una dintre cele mai înălțătoare lupte, cu graiul și cu scrisul, pentru sfințenia cauzei naționale, în vederea unirii tuturor Românilor.

După mobilizarea din August 1916 — părintele Lucaciu numai cu eniuziasmul lui furtunatic își putea ascunde primul amar ce-i stăpâneă sufletul, văzând că Ardelenii refugiați *nu sunt primiți în cadrele armatei române* — deși toți (numai în București peste 2000) — s'au recrutat *voluntar* încă în vara anului 1916.

În luna Septembrie 1916, părintele Lucaciu nu pregetă să intervină în toate zilele pe la toate autoritățile și ministerele pentru încadrarea Ardelenilor și Bucovinenilor, ce așteptau înfrigurați ceasul posibilității de a aduce și ei jertfa sângelui pe altarul întregirii neamului.

După o astfel de infructuoasă intervenție l-am văzut *decepcionat* pentru întâia oară pe părintele Lucaciu, când a grăit cu mult amar: — Nici să murim nu mai avem dreptul.

Sdrobit sufletește, după înfrângerile suferite în prima parte a războiului românesc, în primăvara anului 1917 pleacă peste Rusia

împreună cu părintele I. Moța și Vasile Stoica la Românii din America.

După un turneu de propagandă în America să reîntoarcă, oprindu-se la Paris și apoi la Roma.

În Ardeal s'a reîntors ca cetățean liber.*)

În luna Septembrie 1916, părintele Lucaciu nu prezintă să intervină în toate zilele pe la toate autoritățile și ministerele pentru încadrarea Ardeelenilor și Bucovinenilor, ce aduce și el țerța sângelui pe altarul întregii neamului. După o astfel de înfricoșasă intervenție l-am văzut decepționat pentru întâia oară pe părintele Lucaciu, când a grăit cu mult amar: — Nici să murim nu mai avem dreptul.

Scribit sufleteste, după întâmplările surtite în prima parte a războiului românesc.

in p. 1. Vezi supliment 1 și II la sfârșitul broșurii.

VI. Zilele din urmă.

Părintele Lucaciu, după izbândirea idealului național, unirea tuturor Românilor cu Patria-mamă, înțelegea că și-a împlinit menirea pământească.

Nu îl vedem nicăderi îmbulzindu-se printre cei-ce goneau după mărire și averi. S'a retras, bolnav, la Satu-mare, aproape de biserica din Șișești, pe care o zidise el, cu mari șforțări, și care nici azi nu e terminată pe deplin.*)

Lumea avea alte preocupări, mai urgente, decât să-și întoarcă privirea recunoscătoare eătră patul de suferințe al celui mare.

Recunoștința s'a manifestat apoi, cu atât mai impunător, când leul dela Șișești și-a închis ochii pentru totdeauna.

Corpurile legiuitoare, totalitatea partidelor și-au exprimat doliul lor la mormântul marelui dispărut.

Au rostit vorbiri, la Satu-mare și Șișești domnii: Ion I. C. Brătianu, primul ministru al țării, P. S. Episcopul Iuliu a Gherlei, d. ing. Popovici, în numele Senatului, Leon Mrejeru în numele Camerei, Octavian Goga, Șt. C.

*) Dezi: Biserica S. Uniri a tuturor Românilor, Schițe istorice și dare de seamă. Baia-mare, 1892.

Pop, în numele partidului național, Trancu-
lași, în numele partidului poporului, Gene-
ralul Moșoiu; în numele Bucovinei a vorbit
deputatul Marmeliuc; Gherman Pântea în
numele Basarabiei; G. Tripon în numele Ar-
dealului și Ștefan Ioan în numele Ateneului.

Academia Română încă și-a manifestat
doliul prin rostul președintelui D. Onciul, în
ședința sa dela 1 Decembre 1922.

„Alaltăieri ne-a sosit trista veste, că
părintele Dr. Vasile Lucaci a încetat din
viață, la Sătmar, după o boală mai lungă.

Ardealul românesc și cu el împreună,
România toată plânge pe acest mare
fiu al său, valorosul luptător pentru drep-
turile naționale ale Românilor de peste
munți sub fosta stăpânire ungurească.

Academia Română, părtașă la toate ac-
tele însemnate cari privesc viața națională
a Românilor de pretutindeni, a urmărit cu
viu interes și activitatea neobosită a ma-
relui luptător național. Cu adâncă mâhnire
ea se asociază la jalea pentru pierderea
mult prețuitului naționalist, care o viață
întregă a stat în fruntea luptelor naționale
ale fraților de peste munți, suferind pentru
drepturile lor temniță și prigoniri.

Defunctul a avut fericirea să vadă rea-
lizat idealul pentru care a luptat: liberarea
Ardealului de sub jugul stăpânirii streine
și unirea lui cu Patria mamă.

Binecuvântată să-i fie amintirea!

O pildă vrednică de urmat pentru generațiile tinere și cele ce vor mai veni.

— Articol din „Viitorul“. —

Care Român nu l-a cunoscut? Cine nu știe lupta uriașă, pe cure aproape o jumătate de veac a dus-o pentru cauza națională?

Cine n'a auzit cât suferit-a el pentru aceasta?

O bucată de bronz, în care marele sculptor al naturei a săpat, cu o neîntrecută măiestrie, semnele voinței și ale energiei: însușirile blândeței și ale bunătăței. Acesta eră Vasile Lucaci.

Maiestatea patricianului, seninătatea consulului, impetuositatea tribunului roman erau, într'o perfectă armonie, întrunite în frumoasa făptură a „Popei Lucaci“.

Când îl vedeai, nu se putea să nu te întorci și să nu îl privești îndelung; și să nu te întrebi cine o fi? Trebuie să fie un cineva, atât de expresivă și deosebită eră figura lui.

Imagină ruptă din vechile efigii ale coloanelor romane, Vasile Lucaci eră cel mai plastic document al originii noastre latine. Izvoare istorice, documente eră de prisos să mai invoci, spre a dovedi această origină.

Vasile Lucaci din tinerețe a fost și a rămas cel mai sublim și măreț simbol al unui vis, al visului nostru secular de „Unire și Întregire“.

Deșnic în acțiune, cu un singur țel și o unică preocupare „Intregirea Neamului“, pe Vasile Lucaci nu-l înspăimântau nici încovoiau amenințările vrăjmașilor; nu-l potoleau nici dezarmau mâinile dușmanilor.

Tăiat dintr'o bucată și ca fire și ca trup, Vasile Lucaci era cel mai aprig și mai vânjos purtător al drapelului revendicărilor noastre naționale.

Ca și falnicul stejar, pe care furtuna nici măcar nu-l apleacă, Vasile Lucaci este cea mai extraordinară pildă a tăriei, pe care și-o dă credința în izbânda unei cauze.

Pentru Vasile Lucaci, cu sufletu-i mare, cu firea-i entuziastă și cu neîntrecuta-i și covârșitoarea-i iubire de neam, viața nu avea decât un singur rost: „Unirea Neamului“ și el nu vedeă în ea decât un singur scop: „Liberarea Românilor de sub jugul maghiar“.

Acestea erau, de altfel, sfintele taine care el se hrăniă: acestea erau misiunile și misiunile sale, din care el își luă putere.

Vasile Lucaci a trăit cu o credință văzută cu ochii izbânda ei.

A avut un vis și Dumnezeu l-a ferici și l-a realizat.

A murit în apoteoza, în care și figura lui va străluci, cu o lumină deosebită.

A trăit suferind, dar a murit zimbând. Românismul întreg îi pronunță astăzi numele, cu venerație și recunoștință.

Și dacă l'am apoteozat la moarte, în viață Vasile Lucaci a avut cele mai mari onoruri, ce se pot acordă unui Român, a avut galoanele cele mai aurite și neperitoare ce i-au pus temnițele dela Seghedin, ura și batjocura Maghiarilor.

Prin jertfă și suferință el a pus în serviciul neamului tot entuziasmul sufletului său generos, toată bogăția minței sale alese și toată iubirea-i nemărginită de neam: dar a avut marele noroc să vadă încoronată cu laurii biruinței apriga-i muncă de aproape o jumătate de veac și să trăească măcar o clipă în acea Românie mare, pe care atâta a visat-o și a dorit-o.

A murit fericit, pentrucă a voit să fie fericit; și a fost fericit pentrucă și-a făcut din ideal scopul vieții.

Tineretul să ia pildă.

Viața lui Vasile Lucaci să ne fie veșnică pildă a sacrificiului, ce datorî suntem să facem pentru întărirea și înălțarea neamului și numele lui pe care-l vom pomeni cu venerație și recunoștință va rămâne deapururi scris cu strălucitoare litere de aur în cartea mare a românismului.

Iar la locul de veșnică odihnă, până unde l-a petrecut, cu toate ce i se cuveneau, un întreg neam în frunte cu primul ministru al țării să fie de acum înainte pelerinajul

pentru întărirea și înălțarea sufletelor tineretului, ca și pentru trainica noastră unire, pentru a cărei înfăptuire atâta suferit-a el.

Un gol a rămas prin plecarea pentru totdeauna din mijlocul nostru a lui Vasile Luca, dar o pildă s'a desprins, din care putem mai bine înțelege, care trebuie să fie rostul uni vieți, când voim ca ea să fie frumoasă, cum frumoasă a fost aceea a lui Vasile Luca.

Faptele oamenilor mari, ce se duc din viață, nu pot decât să slujească drept pildă celor ce intră în viață.

Un popor și un neam nu trăește și nu se înalță, decât prin elita sa intelectuală și morală; și din această elită făcut-a parte și Vasile Luca, pe care îl plâng, dar îl și fericesc Românii astăzi.

N. G. POPOVICI
senator de Muscel.

1922, Dec. 8, București.

Cuvântarea d-lui Octavian Goga.

Profeții visurilor împlinite, ocreditorii idealurilor realizate, generalii marilor izbânzi, de obicei pleacă discret din lume. Ei încarnează principiul luptei, prin ei cere cuvânt sbuciumul masselor anonime. Până în clipa biruinței mulțimea e suspendată de privirea lor și-i urmează cu instinctul sigur al su-

puneret salvatoare. Ei pronunță cuvântul de ordine, ei dau semnalul de atac. Sosit odată timpul însă, nervii se destind, disciplina morală se atenuază, rândurile se sparg, ierarhia valorilor suferă o eclipsă trecătoare, arena e năpădită de figuranți și banchetul biruitoarelor răsună zgomotos și profan. În acest val de beatitudine stearpă, marele chinuit nu e la locul lui, el se dă binișor la o parte și singurătatea creatoare îl învăluie cu încetul. Pe la răsplată se strigă încă lozincele lui, praznicul e în toi, dar comandantul e absent.

Dacă moartea îl cercetează în asemenea momente, se găsește părăsit și uitat pentru că el s'a topit în eternitate deodată cu izbânda, și de aceea plecarea lui e discretă și tristă ca un cântec de departe într'un amurg de toamnă.

Așa s'a dus din mijlocul nostru părintele D. Lucaciu, închizând în sieriul lui protestarea istoriei Ardealului românesc de-o jumătate de veac. Sunt oameni predestinați să concentreze în sufletele lor aspirațiile publice, *oameni drapel*, cari se ivesc pe toate câmpurile de luptă aducând par'că de sus mistică flacăra a credinței.

Sunt Tyrteii Eladei, prooroci, cum le zice vechiul Testament, eroi cum îi numește Carlyle. Ființa lor este un rezumativ al societății, o concretizare a operei. V. Lucaciu

a fost zidit din acest rar aluat. Frământarea politică a românismului încătușat sub Habsburgi de prin anii 80 ai veacului trecut și până după unire, se confundă cu zbuciumul lui personal. În această vreme, ori unde a fost Ardealul luptător, ori unde s'au afirmat drepturile lui de existență, fie că s'au răscolit valurile sentimentului popular, dincolo și dincoace de Carpați, fie că s'au strigat adevărurile în fața dușmanului sau în obrazul umanității, — ori unde a fost risipire de energie, ori unde au fost suferințe pentru neam, pretutindeni înseamnă că așa a vrut să fie acest popă din Șișești, mândru ca un senator roman și frumos ca un cardinal de pe vremea renașterii italiene.

U. Lucaciu — ca structură sufletească și moștenire intelectuală e continuatorul direct al treimeii noastre din veacul al XVIII. Trimis din Ardeal în ucenicie pe malurile Tibrului se întoarce acasă în suflet cu splendorile Romei. Ca și P. Maior, Samuil Clain și Șincai, părinții redeșteptării noastre, tinărul vlăstar dela Baia-Mare, sub adăpostul acelorasi ziduri dela „Propaganda Fide“, sub acelaș cer clasic al anticului Lațiu, și-a împletit concepția de viață sub impulsurile monumentalității romane reînviată de strălucirea Vaticanului. De aici, de sub arcurile de triumf, de sub coloanele de marmoră ale Coloseului, de sub cupola dela Lateran, din

simfonia de culori ale stampelor lui Rafael, din retorica amvonului dela San-Pietro și din toată vâltoarea resorgimentului italian, din cari se resimțeau încă pronunțamentele lui Mazzini și gesturile largi ale lui Garibaldi, din lumea aceasta de spectri luminoși și sugestii mărețe, s'a înfiripat catehismul fanatic al acestui preot, care avea ca supremă dogmă latinitatea. Acest crez i-a dat arsenalul de gândire, scutul de apărare și țința de luptă.

Temperament pasionat, plămădit din sănătatea robustă a țăranilor noștri, optimist și păstrând până la bătrânețe sub sprâncenile arcuite picăturile de lumină ale unui romantism tineresc, el preconiză acțiunea și nu se putea închide în contemplația unei chili mănăstirești. Revărsările lui energice cutropitoare se cereau la larg, în fața mulțimei cu mii de capete. U. Lucaciu a adus deci pe tărâmul politicei militante patrimoniul de simțire dela Roma. Latinitatea și-a găsit în el pe vijeliosul tribun, ideia națională pe agitatorul implacabil. Ce spectacol de măreție epică, svârcolirea lui de 40 de ani pentru desrobirea unui colț de omenire! A fost idolul adunărilor populare pe cari le sguiduiă avântul lui de retor ca un torent de lavă aprinsă: a fost locatarul închisorilor din Vaș și Seghedin pe urma Memorandumului dela Diena, a făcut să tresară cinismul par-

Șișești, s'a scuturat de obezile tăcerii prudente și luând toiagul pribegiei în mână, luptătorul Ardealului s'a ivit ca o furtună în capitala României, acolo de unde trebuia să lovească spada liberatoare.

În această perioadă părintele Lucaciu a îndeplinit cea mai înaltă misiune politică a vieții sale, având rolul de factor determinant al ideii care trebuia să aprindă flacăra războiului de dezrobire, dar salvând în același timp pe seama umanității și demnitatea românismului din Ardeal.

Din cele dintâi zile ale toamnei din 1914, neastâmpărul rodnic al acestui bătrân s'a dezlănțuit în fierbere fără răgaz. În fruntea Ligei dela București, care devenise un ministru al conștiinței naționale întrunind toate căpeteniile țării, alături de N. Filipescu, în ale cărui cuvinte de granit se săpau adevărurile de rasă ale vechilor boieri români, alături de Delavrancea, trubadurul înviforat al cântecului nostru de biruință, alături de fermecătorul verb al lui Take Ionescu și împletiturile de fulgere ale dlui N. Iorga, părintele Vasile Lucaciu aducea prestigiul suferinței și încercările de prooroc din Biblie, acele vibrațiuni metalice, cari se prăvăleau în suflete ca o zuruitoră de lanțuri.

Această bictuire a sufletului românesc dela un capăt la altul al țării, neconținut vreme de doi ani de zile, acest curs priplit

lamentului unguresc, a stors lacrimi la cetățenii din Ploești acum un sfert de veac, s'a cheltuit, s'a risipit pe toate cărările, neatingând nici o deșertăciune cu haina lui simplă de popă dela țară, negăsindu-și altă răsplată decât dragostea furtunoasă a mulțimei, care l-a încununat cu aureola legendei și l-a trecut în doine, ca pe eroii baladelor populare.

Părintele Lucaciu a crescut așa pe fiecare zi confundându-și rostul lui cu țara robită. De pretutindeni, din mijlocul vârtejului de unde se urcă profilul lui de vultur, ochii catifelaiți priviau departe spre Columna lui Traian și glasul lui plin de sonorități de clopot, pios ca o rugăciune sau tunător ca o răzvrătire, rostea Crezul iluminat prins în curatele și stângacele versuri românești:

„Mama Roma cea bătrână,
Mi-a pus arma asta 'n mână.“

A sosit în sfârșit ziua, când drama s'a apropiat de punctul culminant. Visul milenar fulgeră în conștiința neamului nostru, continentul se încleștase în uriașa lui încăerare ca la judecata din urmă de pe pârșii Capellei Sixtine. Părintele Vasile Lucaciu în acele zile și-a înțeles chemarea de profet, dându-și seamă, că îndrumătorii unui neam în vremuri de grea cumpănă trebuie să treacă examenul moral. Și-a părăsit deci casa dela

noăstre, și când un American l-a întrebat dacă și Ardealul gândește la fel cu noi, părintele Lucaciu i-a răspuns cu o demnitate calmă :

„Fiți liniștit domnul meu, acolo unde sunt eu, acolo bate inima Ardealului“.

Avea atât de multă dreptate!

După biruință, întors acasă, cu lacrimi în ochi, uitându-se împrejur în lumea nouă și în roiul cetelor recente de naționaliști neofiti, bătrânul schiță un zimbet de indulgență. D. Lucaciu nu avea nimic de cerut; — îl răsplătise D-zeu în visul lui, și-i era de-ajuns.

Concepția lui politică însă păstră aceeași linie dreaptă. El, marele dărmător de hotare, cerea topirea granițelor sufletești, doria plivirea grabnică a buruienilor din trecut, pentru deplina consolidare a acestei țări, pe care inima lui largă se obișnuia de mult s'o iubească de-opotrivă.

În plină acțiune l-a ținut boala pe patul de suferință. A fost o agonie lungă, o pulberizare lentă spre neant. Din toate părțile strigă chiotul energiilor desrobite de el, în vreme ce moartea lui se depăna discretă ca un psalm în surdină. Vasile Lucaciu muriă sărac într'o suburbie din Satu-Mare și când l-am văzut astă vară într'o căsuță strâmtă — nu mai era decât craterul unui

vulcan stîns, de sub pleoapă abia mijeau
ultimile licăriri de jăratec.

Astăzi cărbunele s'a stîns, ochii părin-
telui s'au închis pe veci.

Pleacă dintre noi cel din urmă romantic
— reprezentantul perioadei eroice din poli-
tica Ardealului — lăsând generației de azi
moștenire imaginea lui luminoasă — darul
cel mai trebuincios într'o vreme copleșită
de o concepție prea pozitivă.

Toate steagurile se pleacă în fața ace-
stui sicriu, asupra căruia, în numele Arde-
lenilor cu cari ai pribegit ieri pe drumul
idealului, Părinte Vasile, eu, smerit ucente
arune astăzi un bulgăr de țărână.

VII. Încheiere.

Recetind aceste rânduri ni se pare că am schițat numai în câteva linii icoana părintelui Vasile.

È greu să cuprinzi în câteva pagini o viață atât de bogată și sbuciumată, care adese se confundă cu însăși viața neamului românesc.

Cuvântările lui se pot adună în câteva volume, dar va lipsi din ele căldura și viața, izbucnirea de entuziasm, cu care acest neîntrecut orator răpia cu sine masele încotro vrea.

Căldura și viața acestor cuvântări, după ce au înflăcărat inimile, s'a spulberat în vânt.

S'a amintit numai procesul Memorandumului, ca cel mai important, care a ridicat la nivel *european* situația Românilor din Transilvania și Ungaria. Dar părintele Lucaciu a avut mai multe procese de presă și a fost întemnițat în repețite rânduri.

După încheierea acestui proces, a urmat o tăcere oarecare, căci coarda fusese încordată prea tare. Românii ajunseseră cu plângerile lor până la împăratul — și împă-

ratul n'a voit să stea de vorbă cu ei. Ce mai erà de făcut?

Revoluție?

Nu erà vremea, să se strige în lumea mare acest cuvânt, dar el plutia în aier, ca o sămânță nevăzută, așteptând numai prilejul să rodească.

Când a izbucnit rășboiul, nu mai încăpea nici o îndoială, că bătuse ceasul.

La Budapesta și Viena nu mai aveam ce căută; privirile noastre se întorceau tot mai încrezătoare spre singurul loc, de unde ne mai putea veni mântuirea: Bucureștii.

Ideia erà veche.

Nu luase încă o formă hotărîtă, dar răsfoind ziarele din Ardeal dela 1910 încace rămâi surprins de îndrăsneala și hotărârea, cu care se accentuà această hotărâre tot mai pe față.

În clipa cea mare, părintele Vasile Lucaciu și poetul Octavian Goga, trecând Carpații au luat în mână toiagul pribegiei, și alături de Ardelenii refugiați acolo și de alți oameni de inimă din vechiul Regat, au pornit propaganda împotriva patriei lor vitrege.

Părintele Lucaciu reîntinerit, în pragul anului al șaptezecilea, cutreeră țara românească, trecu apoi la Roma, Paris și America,

Și glasul lui n'a răsunat în pustiu; România a luat lupta împotriva Puterilor Centrale și după cumplite jertfe de sânge, isbuște să realizeze idealul național.

Părintele Lucaciu își îndeplinise misiunea lui pământească.

Acoperit de glorie, el putea râde Morții în față, spunându-i:

— Tu nu ieși decât țărâna mea! Eu nu voi muri niciodată!

* * *

Scriind broșurica de față, am avut prilejul să răsfoiesc colecții vechi de ziare în biblioteca Universității din Cluj.

Din praful ce se așezase pe ele, și din mirosul de hârtie veche, răsăreau rânduri de înălțare sufletească, cum eră pe vremuri.

Nu știu întru cât am reușit să pun pe hârtie acest entuziasm, grupându-l în jurul celui mai însuflețit luptător național, pe care l-am avut Ardealul zilelor noastre!

Datorez mulțămită prietenilor, cari mi-au dat date și informații: Domnii Ing. Petre Lucaciu, București; Dr. Epaminonda Lucaciu, preot, Șișești; Doamna Tulia Lucaciu, Cluj; Dr. Elie Dăianu, protopop, senator, Cluj; Dr. V. Meruțiu, prof. univ., deputat, Cluj; Dr. L. Nestor, notar public, Cluj; V. C. Osavadă, director de bancă, Cluj și Dr. Eugen Barbul, directorul bibliotecii univ.

Cluj, Decembre, 1925,

VIII. Adaos.

Cuvântarea Președintelui Ligei Culturale părintele V. Lucaciu (1915).

(Mari ovațiuni salută venirea la tribună a oratorului).

Mulțumindu-vă, doamnelor și domnilor, pentru încrederea ce ați pus-o în modesta mea persoană, declar întrunirea noastră deschisă și totdeauna, cu permisiunea Domniilor voastre, iau cuvântul.

Doamnelor și domnilor,

Cu plăcere salutăm primăvara frumoasă care ne arată cum se redeșteaptă natura fizică, cum pământul fertil își arată tendința spre a ne da rodurile sale frumoase, încântătoare, plăcute pentru noi și, din considerațiunile acestea asupra naturei cuvântătoare, astăzi cu un singur pas trecem la considerații pe terenul celalalt moral, cultural, național și vedem de asemenea redeșteptându-se energiile naționale pe tot pământul locuit de Români într'un singur scop, spre un singur ideal cu o singură voință ca să realizăm idealul nostru național: România Mare. (Înflăcărate aplauze).

Manifestațiunile patriotismului domniilor voastre ne mângâie pe noi, ne înalță, ne dau curaj și totdeodată o sfântă satisfacțiune, că toți Români pricep în zilele mari datoria lor.

Așa, domnilor și doamnelor, de aici, dela gurile Dunărei până la obârșia Tisei, vă putem spune în mii de adunări, nu așa de mari și publice ca aceasta, dar unde sunt fie și numai doi Români la oaltă — și deaceea am zis în mii de adunări — și chiar acolo în Transilvania unde se adună fiii și ficele de Români, nu se vorbește de alt lucru nu se așteaptă alt ideal, nu scapă alt sentiment înălțător decât toată energia, tot curajul și entuziasmul pentru înfăptuirea idealului național (Aplauze călduroase).

De aceea nu e de lipsă să venim, noi, reprezentanții Ligei Culturale sau ai Acțiunii naționale, nu e de trebuință să venim aici la Dv. să vă înflăcăram, să vă turnăm entuziasm în inimile Dv. sau povește care să lumineze calea sufletească a domniilor voastre; nu, ei mai vârtos am venit aici ca să constatăm un lucru: să constatăm această înălțătoare solidaritate a elementului românesc de pretutindeni. (Aplauze prelungite).

Această unire în cuget și în simțiri ce a visat profetul-poet în cântecele sale adresate inimilor române o vedem realizată astăzi în teorie și mâine o vom vedea realizată în

fapte. Această realizare revine tuturor, revine și Galașilor, căci Galașii au arătat astăzi, cu primirea noastră, manifestarea sentimentelor lor naționale, dispuse a lucra din toate puterile alături de ceilalți Români, frați ai lor, pentru realizarea aceluiaș ideal. (Aplauze călduroase).

Atunci, îndată ne punem întrebarea: avem dreptul să facem ceea ce dorim? Avem voința, da; avem curajul și avem și dreptul. Dar atunci vin oamenii aceia cumiști, unii din pungă, alții din interese străine, altul poate de frică și vin cu sfatul și ne spun: ei bine, dlor și fraților, toate bune, toate frumoase dar vedeți, Dvoastră, sunteți greșiți în calea realizării, ar trebui altfel de seriare și să începem nu dela Tisa către Carpați, ci să începem dela Nistru către Tisa. Ei bine, dlor, să fim incredințați de un lucru: o națiune trebuie să aibă conștiință și de drepturile și de datorințele sale. Drepturile sunt netăgăduite; nici dușmanii mai trag la îndoială, dar cumiștia aceea compatrioților noștri, aceea trebuie să combatem noi și dacă e cu puțință să tragem către noi ca să nu fie nici o disidență între noi.

Bine ar fi să se poată aceasta, doamnelor și domnilor, dacă totuși ar exista trebuie să o reducem la o cantitate așa minimă încât cuvântul lor să nu ne poată

noi încurecă în calea frumoasă pe care pornim
cătră realizarea idealului nostru național.
(Călduroase aplauze).

Dar prietenii cei falși de astăzi, duș
manii noștri de zece veacuri, aceia au venit
cu niște șoapte, domnilor și doamnelor, și
ne-au oferit nu drepturi, ci concesiuni na-
ționale, precum ați auzit, ne-au oferit nu
drepturi, ci milă din mărinimia lor. Alții mai
serioși i-au advertizat: nu vă jucați nici cu
cuvântul, nici cu istoria, nici cu sentimentul
unui popor, dar dați drepturile ce se cuvin
Românilor din Ungaria și Transilvania.

Au vrut în teorie, în faptă însă nu. Și
Dvoastră știți că un an și patru luni au curs
tratativele între noi și între reprezentanții
guvernului cotropitor tot cu scopul ca să se
netezească calea. Și acum, în ceasul al un-
sprezecilea v'ați trezit și nici acum cu inima
curată pentrucă, după pertractări de un an
și patru luni, ne-am ales cu acel punct dela
care am pornit, adecă cu nimic. Va să zică
au vrut să ne tragă pe sfoară. Am stat însă
neînfricoșați și neînfrânți înaintea lor, iar ei
au trebuit să se retragă rușinați după spa-
le baionetelor și ajutoarelor ce le veniau
în Berlin și din Germania. (Aplauze).

Ei, domnilor și doamnelor, istoria nea-
mului nostru românească din Ardeal și Ungaria
este o istorie cu pagini triste de suferință.

Nu vreau să o amintesc astăzi, dar vreau să constat un lucru înaintea Domniilor voastre: deși am dus atâtea lupte, deși am suferit atâtea asupriri, un lucru n'am făcut niciodată: nici un moment n'am trădat și n'am cedat din dreptul nostru național. (Furtunoase aplauze).

De aceea astăzi putem zice cu mai multă mândrie și mai multă dreptate decât ori când, că putem porni la luptă sub egida măreței idei: murim mai bine 'n luptă cu gloria deplină, decât să fim sclavi iarăși în vechiul nostru pământ. (Aplauze călduroase îndelung prelungite).

D'apoi să vorbească despre cauzele marelui războiu în care trebuie acum să ne amestecăm și noi? Se spune că adevărata cauză este o cauză economică, financiară, de comunicațiuni, de gelozii naționale, de revendicări de teritorii, ce știu eu și s'a pus ca pretext rușinător pentru a începe războiul tragedia dela Serajevo.

Domnilor și doamnelor, să vă amintesc, însă o altă tragedie, tot așa de tristă, poate mai dureroasă, întâmplată în castelul din Meyerling. Spuneți domnilor și doamnelor, care a fost adevărata cauză a acelei tragedii? Nimeni n'o știe. Ei, am studiat și am cercat să cunosc adevărata cauză și nu o cunosc până în ziua de astăzi. Tot astfel.

adevărată cauză a tragediei din Serajevo, eu cred, sunt convins, că nu e cunoscută. Un lucru constat însă și declar, un lucru pe care m'am ferit până acum să-l ating, este că vestea despre tragedia din Serajevo a deșteptat orgii de bucurie și de veselie la neamul maghiar din Ungaria. (Aplause). Vă declar un lucru: că în casa contelui Ștefan Tisza n'a fost zi mai veselă decât aceea în care a primit știrea despre moartea regretatului principe moștenitor, arhiducele Ferdinand, la Serajevo. (Voci: Jos Ungurii! Rușine!). Și avem date despre aceasta; cu vremea le vom produce.

Doamnelor și domnilor, în inima poporului român din Transilvania și Ungaria a pătruns adânc ideia de simpatie pentru acest moștenitor al tronului. Pentru ce? Pentru că arată voință bună față de acest popor obidit; nădejdea ni-o pusesem în el și el spunea că un viitor altfel ne așteaptă atunci când va veni dânsul la ocârmuirea țării. Și din momentul acesta a fost ură pentru dânsul printre Unguri, și v'aduceți aminte, când a făcut vizita lui la Sinaia, că a deslănțuit o furie publicistică în potriva lui în coloanele ziarelor maghiare și când s'a auzit de tragedia din Serajevo și când poporeniile mei, enoriașii mei din Șișești mergând prin orașele învecinate și vorbind cu lacrimi de durere în ochi despre moartea nefericitului prinț mo-

ștenitor, Ungurii le spuneau: bine i-s'a întâmplat și dacă n'ar fi făcut-o alții, noi am fi săvârșit atentatul împotriva lui. (Mișcare de indignare).

Acestea sunt fapte, sunt lucruri constatate și nu e bine să rămâie ascunse mai ales în momentul de față, în procesul ce-l avem cu această rasă asiatică. (Aplauze puternice),

Cauzele războiului celui mare dintre popoare, cari și-au măsurat săbiile nu le discutăm acum. Rămânem în casa noastră, în cadrul aspirațiilor noastre, avem conștiința că avem dreptate pentru năzuințele noastre și avem curajul să exprimăm convingerea noastră și vom avea energia cerută atunci, când goarna va suna să dăm dovada cea mare a sângelui și a jertfii vieții, că suntem vrednici de un viitor mai fericit, că suntem vrednici de întregirea neamului românesc. (Entuziaste aplauze).

De aceea, domnilor și doamnelor, în momentul acesta eu nu am altă misiune, decât să vă spun, că am cea mai mare satisfacțiune, că ceea ce am visat din cruda tinerețe văd că se discută astăzi ca o apropiată realitate. De cuvintele de deschidere ale dlui președinte am rămas încântat. Nu vreau să repet ceea ce a zis, dar confirm, că e un lucru mândru și înălțător pentru noi

să putem spune, că de când a dispărut Dacia Felix de pe harta Europei orientale, n'a încetat un moment revindecarea dorinței noastre de a ne vedea încă odată întruniți iar la olaltă în Dacia Felix, la gurile Dunărei între Tisa și Nistru. (Aplauze furtunoase).

Apoi, organizațiunea armatei, organizațiunea financelor este opera geniului latin, este opera conștiinței de misiunea noastră în Orient; este opera conștiinței noastre naționale române, care n'a dispărut nici un moment din inimile noastre și o dovadă despre aceasta este și marea înțunire de astăzi. Pentru aceasta vă felicit, domnilor și fraților, doamnelor și surorilor, din Galați și Dvoastră celor dela gurile Dunărei vă aduc salutul locurilor de unde viu și vă zic să trăiască România Mare. (Entuziaste aplauze, ovațiuni călduroase).

Serisoare către Consiliul de Miniștri.

Onorat Consiliu de Miniștri,

Înainte de declararea mobilizării și a ruperii legăturilor diplomatice cu Puterile centrale, guvernul român nu se putea ocupa de situația noastră, a Românilor de peste munți și din Bucovina, veniți în România dela izbuenirea războiului european.

Înțelegem deci că autoritățile statului nu au luat dispoziții privitoare la rolul pe care, în interesul cauzei, trebuie să-l avem și noi în cursul războiului pentru întregirea neamului și pentru împlinirea idealului nostru.

Glasul conștiinței, care ne-a povățuit să trecem Carpații și să venim în Regat, ne îndeamnă acum, în aceste zile mari și sfinte pentru noi, să ne fecem pe deplin datoria și să căutăm a fi cât mai folositori oștirii românești și Statului român.

De aceea ne permitem a supune binevoitoarei judecăți a Onor. Consiliu de Miniștri o seamă de propuneri, lăsând la aprecierea Domniilor-Doastre să le primiți pe acele, pe cari le veți găsi potrivite și să aduceți hotărârile pe cari le veți crede de cuviință.

Noi Românii refugiați din Ardeal (Banat, Crișana, Maramureș) și din Bucovina voim să luăm parte activă la cucerirea pământului, în care ne-au lăsat părinții și în care odihnesc străbunii noștri.

Credem că e o datorie de onoare pentru noi, că în acest războiu să înscriem pe paginile istoriei fapte, cari să arate urmașilor, că și Românii din ținuturile subjugate au luptat alături de ostașii Regatului pentru întruparea României Mari și că prin sângele

lor au răscumpărat unitatea politică la care au visat veacuri dearândul.

Dorința noastră ar fi ca Onor. Consiliu de Miniștri să încuviințeze organizarea de regimente ardeleni și bucovineni, cari să se compună din foștii soldați români ai armatei austro-ungare, veniți în România în cursul războiului și din prizonierii români din Rusia, cari vor trebui aduși în România.

Înființarea acestor regimente ar face cea mai bună impresie asupra publicului din Regat și asupra celor de acasă. Ele ar putea fi întrebuințate cu folos pe câmpul de luptă și în teritoriile ocupate, pe cari, fiind leagănul în care s'au născut, le cunosc de aproape. Între soldați, toți foști tovarăși de suferințe, ar exista legături de prietenie și, prin urmare, ar alcătui unități încheiate sufletește, cari ar căuta să se iee la întrecere, în fapte de vitejie, cu celelalte regimente ale oștirii din Regat.

Regimentele de Ardeleni și Bucovineni s'ar putea organiza fie în cadrele corpurilor existente, fie în corpuri nouă, create pe unități suplimentare ale oștirii române.

După informațiile pe cari le avem, numărul soldaților români ardeleni și bucovineni, refugiați în țară, se urcă la 10—15 000, iar numărul prizonierilor români din Rusia

trece peste 109.000; împreună ar da deci un contingent pentru două corpuri de armată.

Pentru cazul, când Onor. Consiliu de Miniștri ar admite organizarea militară a Ardelenilor și Bucovinenilor, facem următoarele propuneri concrete:

1. Ministerul de războiu să numească un comandament de organizare al acestor regimente, eventual corpuri, care:

a) Să concentreze, prin ordin, pe toți Ardelenii și Bucovinenii recrutați în primăvara acestui an de autoritățile militare române;

b) Să ordone noi recrutări pentru toți aceia, cari nu au renunțat încă la protecția străină sau nu și-au aranjat situația militară în oștirea română;

c) Să fixeze garnizoanele regimentelor, cari, întrucât va fi posibil, se vor alcătui după fostele cercuri de recrutare din Austro-Ungaria;

d) Să se îngrijască de echiparea, înarmarea, întreținerea și de instruirea acestor regimente. Incadrarea unităților mici, plutone și companii, se va putea face cu ajutorul foștilor ofițeri români în armata austro-ungară, iar unitățile mari vor fi conduse de ofițeri superiori din armata română.

2. Regimentele românești, făcând parte din armata română, vor purta aceeași uni-

formă și vor presta jurământul ostășesc Maiestăței Sale Regelui Ferdinand și Patriei;

3. Comandamentul de organizare a acestor regimente se va ocupa și va rezolva toate chestiunile militare privitoare la Ardeni și Bucovineni. Va recomanda cartierelor generale ale armatelor de operațiuni personalul necesar de interpreți-informatori, cari până acum s'au recrutat la întâmplare și se va îngriji de transportarea și de repartizarea prizonierilor români din Rusia.

Fie că se admite sau nu această organizație, rugăm Onor. Consiliu de Miniștri să binevoiască a interveni pe lângă guvernul Maiestății Sale Țarului să libereze prizonierii români (soldați și ofițeri) din Rusia, cari vor să lupte sub flamurile române.

Aducerea în România a acestor prizonieri se impune din considerații superioare naționale. Fiind în Regat și eventual făcând parte din armata română, s'ar cultiva în ei spiritul de solidaritate și li s'ar trezi conștiința de unitate și de mândrie națională, atât de necesară generațiilor cari vor alcătui România Mare de mâine.

De aceea stăruim cu insistență ca prizonierii români din Rusia să fie aduși în țară.

Dacă Onor. Consiliu de Miniștri găsește că organizarea acestor regimente ardelenești și bucovinene ar întâmpina dificultăți sau că crearea de unități nouă ar cere prea mult timp, ne permitem a-l ruga să binevoiască a dispune ca Românii ardeleni și bucovineni, recrutați, să fie concentrați la unitățile existente ale armatei române și ca forurile militare competente să ordone o nouă recrutare pentru toți cari nu au satisfăcut încă obligațiunile ostășești.

În orice formă voim să ne îndeplinim datoria de sânge față de România Mare.

În legătură cu cele de mai sus amintim și de necesitatea unei dispoziții unitare pentru reglementarea situației foștilor ofițeri în armata austro-ungară, cari cer să li se recunoască gradul și să fie în armata română ca ofițeri.

Pe lângă acestea, ne permitem a atrage atențiunea Onor. Consiliu de Miniștri, asupra următoarelor chestiuni:

1. Prisonierii români, capturați de armata română, în cursul războiului, să fie adunați într'o tabără separată, ca să se poată bucura de un tratament special și să li se poată face o educație națională.

Rămâne la aprecierea Onor. Consiliu de Miniștri, dacă și acești prizonieri vor putea fi sau nu încorporați în regimentele arde-

lene și bucovinene sau vor fi întrebuințați pentru alte servicii militare.

2. Fiindcă situația multor Ardeleni și Bucovineni aflători în țară, precum și a celor cari mai vin în cursul războiului, e nelămurită, credem că ar fi necesară instituirea unei secții, fie pe lângă Liga Culturală, fie pe lângă Ministerul de interne, compusă din Ardeleni și Bucovineni sub conducerea unui funcționar al Ministerului de interne, care să steie în ajutorul autorităților române pentru executarea tuturor dispozițiilor guvernului privitoare la Ardeleni și Bucovineni. În special să primească și să controleze cererile celor cari vreau să-și reguleze situația liberei petreceri în țară cari astăzi sunt expuși la multe inconveniente și nedreptăți.

Supunând aceste propuneri atențiunii binevoitoare a Onor. Consiliu de Miniștri, credem că ne-am împlinit o datorie și nădăjduim, că conducătorii țării vor găsi cele mai mulțumitoare soluțiuni pentru determinarea rolului, pe care trebuie să-l avem și noi Ardelenii și Bucovinenii în războiul României Mari.

Primiți, Dă rugăm, Domnilor Miniștri, încredințarea prea înaltei noastre stime și considerațiuni.

București, Septembrie 1916.

În numele românilor refugiați din Ardeal și din Bucovina: *Dr. Vasile Lucaciu*, fost secretar al partidului național din Transilvania și Ungaria. — *Dr. I. Nistor*, profesor la Universitatea din Cernăuți, membru al Academiei Române. — *Oct. C. Tăslăuanu*, fost secretar al „Asociațiunii” din Sibiu și director rev. „Luceafărul”. — *Iorgu G. Toma*, fost consilier și președinte de secție la tribunalul din Suceava (Bucovina). — *Dr. Dimitrie Marmeliuc*, fost profesor de liceu în Cernăuți. — *Vasile C. Osvadă*, fost director al băncii Agricola din Hunedoara. — *Dr. Onisifor Ghibu*, fost inspector al învățământului românesc din Transilvania.

Cuprinsul:

	Pag.
I. Cuvânt înainte	3
II. Date biografice	10
III. Procesul Memorandului	15
Biroul de presă	22
Părintele Lucaciu la procesul Memorandului	25
Articolul d-lui Clemenceau	32
IV. Cum l-am cunoscut	38
V. Propaganda pentru războiul de întregire	43
VI. Zilele din urmă	47
Articolul din Viitorul	49
Cuvântarea d-lui Octavian Goga	52
VII. Încheiere	61
VIII. Adaos	64
Cuvântarea Președintelui Ligei Culturale, părintele V. Lucaciu, la Galați	64
Serisoare către Consiliul de Miniștri	71

In Biblioteca populară a Asociațiunii „Astra“ mai sunt și următoarele numere de cuprins și istoric:

Nr. 96, 97.	<i>Ardealul și Ardelenii</i> , de ViCTOR LAZĂR. 2 broșuri, amândouă	lei 6.—
" 98.	<i>Tudor Vladimirescu</i> , de Ioan GEORGESCU	" 3.—
" 99.	<i>Oameni și stări dela noi</i> , de Dr. E. DĂIANU	" 3.—
" 101, 102.	<i>Mitropolitul Andreiu Sagună</i> , de Dr. I. LUPAȘ, 2 broșuri, amândouă	" 6.—
" 105.	<i>Avram Iancu</i> , de Ioan GEORGESCU	" 4.—
" 107.	<i>Ioan C. Brătianu</i> , de O. SUMEA	" 5.—
" 109.	<i>David Urs de Mărgineni</i> , de ViCTOR LAZĂR	" —
" 1 9.	<i>Vasile L. Pop</i> , de Dr. E. DĂIANU	" 5.—
" 134.	<i>Moartea lui Asan</i> , de Ioan F. LAPEDATU	" 5.—
" 136.	<i>Amor și răsbunare</i> , de Ioan A. LAPEDATU	" 5.—
" 137.	<i>Luptele lui Mihai Viteazul</i> povestite de el însuși	" 5.—
" 140.	<i>1 Decembrie 1918</i> , de Romul SIMU	" 5.—
" 144.	<i>Piatra credinței</i> , de Coriolan BREDICEANU	" 5.—

Recomandăm cu tot dinadinsul *cumpărarea* acestor numere, cari ne arată luptele oamenilor noștri din trecut și suferințele îndurate de poporul român.

Ceice comandă cel puțin *zece exemplare* dintr'unul și acelaș număr, au un rabat de 25%, adică plătesc numai trei sferturi din prețul total.